

7. Hall J. R. C., Meritt H. D. A Concise Anglo-Saxon Dictionary. – Cambridge: Cambridge University Press, 1975. – 432 p.
8. Skeat W. W. An Etymological Dictionary of the English language. – Oxford: Oxford University Press, 1961. – 780 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Ælfric Catholic Homilies / Ed. by Godden, M. R. – London: Oxford University Press, 1979. – 390 p.
2. Beowulf nebst den kleineren Denklem der Heldensage. Mit Einleitung, Glossar und Anmerkungen / Hrsg. Von F. Holthausen. – Teile I-II. – Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1908 – 1909. – 125 p.
3. The Dream of the Rood / Ed. by B. Dickins and A. S.C. Ross. – London: Methuen & Co., Ltd., 1956. – 51 p.
4. Sermo Lupi ad Anglos // Алексеева Л. С. Древнеанглийский язык. – М.: Высшая школа, 1964. – P. 42-47.

*Гончарова Т.В.
Національний педагогічний
університет ім. М.П.Драгоманова*

**ОБРЯДОВО-МІФОЛОГЕМНА КОНЦЕПТОСФЕРА
АГЕНТИВНИХ НОМІНАТИВНИХ ОДИНИЦЬ З ФОРМАНТОМ –ER
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Як відомо, концепти існують не іманентно, а в певній людській “ідеосфері” [1]. І сьогодні в багатьох лінгвістичних працях [2; 4 та ін.] підтверджується позиція С. Аскольдова про те, що “концепти виникають у свідомості людини не тільки як “натяки на можливі значення”, але й як відгуки на попередній мовний досвід людини в цілому – поетичний, прозаїчний, науковий, соціальний, історичний і т.п. Концепт не тільки заміщає собою значення слова і тим самим знімає розбіжності в розумінні значення слова, чим полегшується спілкування, а й певною мірою розширює значення, залишаючи можливості для співтворчості, домислювання, “до фантазування” і для емоційної аури слова. Концепти, будучи в основному загальними, водночас містять у собі можливі відхилення і доповнення, але в межах контексту. Концепт перебуває між широкими можливостями, що постають на основі його “функції як замісника значення”, й обмеженнями, зумовленими контекстом” [1, 267 – 279].

Отже, концепт буде значно багатшим, якщо національний, соціальний, професійний, сімейний і особистий досвід людини, що користується концептом, є досить широким. Усі потенції, що відкриваються в словниковому запасі окремої людини, як і всієї мови в цілому, називають концептосферами [3].

У семантичний склад концепту включається також уся прагматична інформація мовного знака, пов'язана з його експресивною й іллокутивною функціями, що цілком узгоджується з “інтенсивністю” духовних цінностей, до яких він оперує. Ще одним компонентом семантики мовного концепту є когнітивна пам'ять слова – смислові характеристики мовного знака, пов'язані з його споконвічним призначенням й системою духовних цінностей носіїв мови. Проте концептологічно найсуттєвішим тут виявляється так званий культурно-етнічний компонент, що визначає специфіку семантики одиниць мови й відображає мовну картину світу його носіїв. Виділення концепту як ментального утворення з лінгвокультурною специфікою, – це закономірний крок у становленні антропоцентричної парадигми гуманітарного, зокрема, лінгвістичного знання. Адже в концепті безособове й об'єктивістське поняття авторизується відносно етносемантичної

особистості як закріпленого в семантичній системі природної мови базового національно-культурного прототипу носія цієї мови.

Окремих варіантів концептосфери національної мови існує чимало, які групуються по-різному й виявляють себе теж специфічно. Концептосфера, створена обрядами та міфологією, є винятково багатогою. У межах обрядово-міфологемної концептосфери агентивних номінативних одиниць із формантом *-er* англійської мови виокремлюються суб'єктно-образні тематичні групи (далі СОТГ) на позначення:

- шлюбних, сімейних, а також позашлюбних інтимних стосунків: *lady-killer* – “(ірон.) серцеїд: *prom-trotter* – дамський догідник”;

- обрядодій: *cross-bearer* – “хрестоносій (у церковних обрядах)”;
bell-ringer – “дзвонар”;
candle-lighter – “церковний прислужник, що запалює свічки”;
fortune-hunter – “той, хто шукає наречену з приданим”;

- ритуальних дій: *firewalker* – “людина, що ходить босою по розжареному камінні чи вугіллі”;
fire-worshipper – вогнепоклонник”;
зокрема й їх виконавців: *bullfighter* – “тореадор, матадор”;
torch-bearer – “факельник”;

- міфічних істот. Різні стосунки людини з природою, з навколишнім світом через її глибоку віру в потойбічні сили призводили до появи у мові назв міфічних істот, як наприклад, *besom-rider* – “(фольк.) відьма на мітлі”. Ця номінація в сучасній англійській мові вживається на позначення спритної й подекуди екстремальної людини.

- казкових героїв: *man-eater* – “людожер”.

Центром усіх утворень, які формують виявлені СОТГ, є концепт ДОЛЯ, що в народному світосприйнятті постає як одна з найважливіших космолого-онтологічних категорій на позначення індивідуальної або сукупної долі, життєвого призначення, приреченості, участі, яка реалізується як вдача (талан), щастя, благополуччя або навпаки, невезіння, обділення долею, частиною, життєвим благом. Тому люди за всіх часів намагалися якоюсь мірою пророкувати долю, у зв'язку з чим здійснювалися такі магичні процедури, як ворожба: *crystal-gazer* – “ворожка, що ворожить за допомогою магичного кристала”;
palm-reader – “хіромантка (особа, що за лініями руки намагається пророкувати долю людини)”;
necromancer – “чаклун, чародій”;
foreteller – “віщун” – та пов'язані з цим різні виявлення дій чаклунства й чаклунів: *mind-reader* – “той, хто читає чужі думки”. Ці люди зазнавали різних утисків та переслідування з боку влади: *witch-finder* – “(ісм.) слідчий у справах осіб, звинувачуваних у чаклунстві”.

Дуже часто природні лиха, негоди, сновидіння люди пов'язували з карою Господньою, а тому й зверталися до різних чаклунів: *rainmaker* – “чаклун, шаман, що насилає дощ”;
dream-reader – “той, хто тлумачить сни”.

Семантика посвоячення, зближення родів передається в англійській мові лексемою *matchmaker* – “1) сват, сваха”, – де образність пов'язується з традиційною народною обрядовістю. Сам ритуал сватання й заручин доби Ренесансу зобов'язував наречену й нареченого присягати один одному перед священиком. Після обміну каблучками й поцілунками (заручини), пара повинна була чекати впродовж 40 днів до того моменту, коли відбудеться дійсна шлюбна церемонія. Ще в ті часи не дозволялось вінчати наречених у певні періоди посту, а саме: Різдво, Великдень, Воскресіння...

Варто наголосити, що культурна семантика цієї номінації семіотично співвідносяться із соціальним протиставленням *свої/чужі*, ідеєю-концептом обміну та дару між двома протилежними родами – родом молодого і родом молодої, протилежність між якими зберігається протягом обряду сватання. У Шотландії зазвичай за тиждень до одруження мати нареченої розпочинає ціле шоу подарунків для своєї доньки, де приймаються

усі весільні подарунки, розгортаються і виставляються на показ. Подарунки обов'язково мають картку того, хто їх дарував. Запрошення на весілля відбувається відкрито, що дає змогу нареченим познайомитися з гостями та рідними з обох родин до шлюбної церемонії.

Про це, наприклад, свідчить і лексико-семантична реконструкція цього давнього праслов'янського кореня – *сва*, що сягає, за свідченням О. М. Трубачова, **svoi* “свій”. Цим, власне, і пояснюється етимологія *свати*, які на весіллі згодом ставали своїми, близькими людьми, відбувалось зближення родів, особливо після обряду покриття.

У структурі цієї СОТГ виділяються опозитивні агентиви з атрибутивною ознакою “старе – молоде”. Перш за все ідеться про старих і молодих істот, про старих людей (*out-pensioner* – “пенсіонер, який не проживає в будинку для літніх людей”, *cradle-snatcher* – “старий коханець молодої жінки”), про дорослих і дітей, про старих і молодих звірів, про зів'ялі і свіжі, квітучі рослини і бруньки, а також про старших і молодших членів родини, роду, общини. Семантичне протиставлення “старе – молоде” з огляду на культурно-міфологічну маркованість корелює з парами:

– нове / старе: *newcomer* – “1) нова людина в певній місцевості, 2) молодий спеціаліст”; *trailblazer* – “новатор”; *old-timer* – “(розм.) 1) старожил, ветеран, старослужбовець; 2) старомодна, консервативна людина”; *landlubber* – “(мор. зневажл.) новачок у морській справі”;

– життя / смерть (та її протиставлення *довге / коротке*): *long-liver* – “довголітня людина”. Опозиція *початку / кінця життя* виражається при номінації життєвого циклу людини від народження до смерті (*underbearer* – “(амер. діал.) особа, що несе труну на похоронах”; *grave-digger* – “могильник, копач ям для труни”), де поняття смерті концептуально поєднується з ідеєю руху і де простежується ідея фаталізму, приреченості людського життя. Наведені номінації передусім пов'язуються з поняттям смерті, похорону, предметів та дій похоронного обряду. Смерть як відхід, дорога *вниз* (до *ями, могили, землі*), міфологічний шлях людини після смерті – ось головні мотиви цих утворень;

– хворий / здоровий. У семантичному протиставленні *хворий / здоровий* наявні образи здорових і хворих індивідуумів, а також носіїв хвороби загалом (*bacilli-carrier* – “(мед.) бацілоносій”), які становлять небезпеку для тих, хто їх оточує.

У цій концептосфері яскраво виокремлюється периферійна СОТГ із семантикою ігор: *crapshooter* – “(амер.) гравець у кістки”; танців: *tap dancer* – “той, хто танцює чечітку”; *cement-mixer* – “виконавиця непристойних танців, стриптизерка”; *rope-dancer* – “канатна танцюристка” – та синоніми останньої номінації: *wiredancer*, *rope-walker*, *toe-dancer* – “балерина, що танцює на пуантах”; змагань: *horseplayer* – “той, хто робить ставки на перегонах”; *handicapper* – “суддя на перегонах”. Ця СОТГ включає утворення, які переважно є полімотиваційними, адже містять у своїй структурі мотиви перемоги / поразки (якісної переваги / непереваги суб'єкта): *goal-scorer* – “(спорт.) гравець, що закінчує комбінацію, що забиває гол”; *front-runner* – “лідер (в бігах на перегонах)” – й виявлення професійних якостей як позитивних: *ranked player* – “гарний гравець”; *prize-fighter* – “боксер-професіонал”; *taxi-dancer* – “(амер.) професійна партнерка (у дансінгу)”, так і негативних: *bush-leaguer* – “(амер. розм.) поганий гравець”; для називання обманщика, шахрая, який діє в умовах нечесної гри, вживається номінація *thimblerrigger* – “професійний шулер, наперсник”.

Ця периферійна СОТГ ґрунтується на аксіологічній опозиції добре / погано танцювати, справедливо / несправедливо грати, змагатися.

Наступна СОТГ з номінаціями на позначення культурних концептів купівля – продаж є теж периферійною, яка має перехресні зв'язки з СОТГ трудова діяльність і

концептами дар, обмін, оскільки мотив купувати / продавати містить ідею обмінюватися товарами. Підтвердженням цього є висновки О. В. Тищенка, який глибоко досліджував ці культурні опозиції. Концепт купівля / продаж має “глибоко прихований культурний смисл, що сягає архаїчних ритуалів обдарування, обміну дарами, їх розподілу між членами спільноти або передачі адресатові” [5, 143-149]. Система обміну майже в усіх архаїчних, зокрема й індоєвропейській традиціях, простежується в універсальній категорії взаємності, яка реалізується через концепт купівля/продаж в образно-мотиваційній структурі багатьох досліджуваних агентивів. Останні можна кваліфікувати як певну СОТГ номінативних одиниць, яка становить семіотичне відгалуження від концептуального протиставлення своє / чуже.

Ця опозиція, як свідчить внутрішня та зовнішня форма досліджуваних агентивних утворень, також пов’язується з ціннісною маркованістю певних речей довкілля. Так, негативно-маркованими виявилися такі номінації, як *blackbirder* – “работорговець”; *drugpusher* – “(сл.) торговець наркотиками”, і, навпаки, позитивну оцінку містять утворення *drysalter* – “торговець маринадами, консервами”; *outfitter* – “роздрібний торговець, що продає одяг, галантерею і т. ін.”; *picture-dealer* – “торговець картинами”; *print-seller* – “продавець гравюр”; *tea-dealer* – “часторговець”, тому що міфологічні витoki купівлі / продажу товарів, вироблених людьми, пов’язуються з магічними віруваннями в можливість передачі або одержання блага разом з предметами, які продаються або купуються.

З негативною оцінкою вживаються номінації *bird-fancier* – “продавець птахів”; *flesh-peddler* – “(амер. сл.) торговець живим товаром”; *horse-trader* – “торговець кіньми” на позначення продавця живих істот. Будь-яка жива істота від народження знає *свого* хазяїна, і процес передачі її *іншому* (тобто чужому) має своїм наслідком так чи інакше негативні прояви.

З проаналізованого матеріалу можна зробити висновок про те, що обрядово-міфологемну концептосферу агентивних номінативних одиниць із формантом –er англійської мови складають СОТГ з утвореннями на позначення шлюбних, сімейних, а також позашлюбних інтимних стосунків (*lady-killer*), обрядодій (*fortune-hunter*), ритуальних дій (*firewalker*), міфічних істот (*besom-rider*), казкових героїв (*man-eater*). На периферії цієї СОТГ перебувають агенти з семантикою ігор (*crapshooter*), танців (*rope-dancer*), змагань (*horseplayer*), які є полімотиваційними, адже містять у своїй структурі мотиви перемоги / поразки (якісної переваги / не-переваги суб’єкта).

Використана література:

1. Аскольдов С. А. Концепт и слово // Русская словесность: Антология.— М.: Academia, 1997. – С. 267-279.
2. Карасик В.И. Этноспецифические концепты // Введение в когнитивную лингвистику. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2005. – С. 61-105.
3. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. – М.: Academia, 1997. – С. 280-287.
4. Пименова М.В. Концептосфера внутреннего мира человека // Введение в когнитивную лингвистику. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2005. – С. 133-185.
5. Тищенко О.В. Номінація лексико-тематичної групи “дари, придане, викупи” у слов’янських мовах // Матеріали міжнар. наук. конф. “Лінгвістика на зламі тисячоліть”. Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – С. 143-149.